

Merking av navn på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård

Falstadsenterets høringsuttalelse

1. Innledning

Krigsgraver og krigsminnesmerker utgjør en viktig del av krigens kulturminnelandskap. Ofre av ulike nasjonaliteter er gravlagt i Norge, men gravene med sovjetiske ofre har ikke vært en del av den norske kollektive erindringen. Mer enn 40 monumenter er reist til minne om de sovjetiske krigsfangene i Norge.

Tjøtta sovjetiske krigskirkegård er det sentrale gravstedet for sovjetiske ofre som døde under andre verdenskrig i Norge. I arbeidet med forskningsprosjektet "Krigsgraver søker navn" har vi erfart at russiske etterkommere av de sovjetiske ofrene på norsk jord gjerne vil ha opplysninger om både dødssted og gravsted. Det er et sterkt ønske hos etterkommerne å vite hvor deres slektninger døde og er gravlagt. På bakgrunn av dette mener vi det er viktig å vedlikeholde merkingen på de opprinnelige gravstedene i Nord-Norge der det enten er satt opp standard minnestøtter fra krigsgravtjenesten eller andre typer monumenter. For å synliggjøre og tilgjengeliggjøre disse stedene for pårørende og andre som ønsker å besøke minnstedene er det viktig at merkingen på minnestøttene er vedlikeholdt og skilting til minnestøttene er til stede. Etter at prosjektet med identifiseringen ble gjort kjent har vi merket økt pågang fra pårørende av de sovjetiske ofrene via blant annet Norsk Røde Kors og Russisk Røde Kors. Vi har også registrert en økt interesse fra etterkommerne om mulighetene for å besøke den sovjetiske krigskirkegården på Tjøtta.

2. Minneplater

Når det gjelder valg av materiale for minnesmerkene er vi enige i departementets oppfatning av at Bergan-stein vil fungere best i forhold til det nåværende hovedmonumentet. Alternativ 3 ser for oss ut til å være det beste alternativet med hensyn til at dette er det minst plasskrevende. På grunn av lesbarheten av navnene på minneplaten mener vi at skriftstørrelsen ikke bør krympes.

Etter vår oppfatning bør navnene på minneplatene føres opp alfabetisk og første bokstav i farsnavnet bør føres opp på de navnene der man har opplysninger om dette. Hvis navnene ikke er oppført alfabetisk kan det bli vanskelig for de besøkende å lete etter et konkret navn. Vi mener også at det beste vil være å ta med fødselsår og dødsår siden dette er viktige opplysninger for de pårørende. Fødselsår og dødsår kan også være viktig informasjon for å skille eventuelle identifiserte som har samme navn. Når det foreligger nye identifiserte navn bør disse settes opp ved en eller flere nye merkesteiner slik det er foreslått i høringsnotatet.

3. Merking av felt A

1. Vi mener at de nye minneplatene skal inneholde navn på gravlagte på felt A. Med bakgrunn i at det er funnet nye navn og fornavn på de gravlagte på felt A vil det bli nødvendig å oppdatere ny informasjon i forhold til de opprinnelige steinplatene. Vi er enige i departementets oppfatning at de nye minneplatene bør inneholde navn på alle de vi vet er gravlagt på Tjøtta sovjetiske krigskirkegård. De som kun er registrert med fangenummer kan om mulig føres opp på minneplatene på et senere tidspunkt.

2. Falstadsenteret er av den oppfatning at de opprinnelige steinplatene ikke bør fjernes. De opprinnelige steinplatene representerer en viktig del av krigskirkegårdens historie. Steinplatene synliggjør merkingen som var mulig på 1950-tallet og er ikke minst viktige symboler for det brede engasjementet som lokalbefolkningen viste da steinplatene ble fjernet fra krigskirkegården i 2002. En fjerning av steinplatene vil lokalt kunne oppfattes som at denne innsatsen var forgjeves til tross for den nye merkingen i form av nye minneplater. Et alternativ til å fjerne steinplatene kan være å synliggjøre dem langs muren i tilknytning til de nye minneplatene. På bakgrunn av at det stadig kommer inn ny informasjon vedrørende de sovjetiske ofrene er det åpenbart at fortsatt forskning vil kunne frembringe flere navn på ukjente som er gravlagt på Tjøtta, både på felt A og B.

3. Det bør også tas stilling til merking av de som døde i Nord-Norge men som ikke er flyttet til Tjøtta. Dette omfatter i hovedsak to grupper. Den første er de som har fangekort merket med "senket i sjøen" ("im Meer ersankt") og de som døde på steder

hvor vårt fangekortmateriale oppgir flere døde enn de som ble flyttet til Tjøtta. Dette kan være tilfelle både med Alta/Elvebakken og Elvenes/Skafferhullet. På grunnlag av dette er Falstadsenterets forslag at de nye minneplatene bør omfatte alle døde i Nord-Norge. Vårt forslag inkluderer også navnene på de gravlagte på Mo kirkegård. Selv om gravene på Mo kirkegård ikke ble flyttet i 1951 mener vi at det vil være en fin gest å samle alle navnene på døde i Nord-Norge på de nye minneplatene.

4. Informasjonsplater og beplanting

Vi mener det er et stort behov for å sette opp informasjonstavler med kortfattede orienteringer på norsk, russisk, tysk og engelsk på de to krigskirkegårdene. Opplysninger om antall identifiserte, ukjente og ofre som kun er registrert med fangenummer bør oppgis på informasjonstavlen utenfor den sovjetiske krigskirkegården. Adresse og informasjon om databasen www.krigsgraver.no bør også føres opp på samme informasjonstavle. Tilsvarende vil det bli lagt inn informasjon om de to krigskirkegårdene på databasens nettside. Der det er mulig mener vi at gamle minnesteiner ikke bør fjernes men heller suppleres med nye. Et eksempel som kan nevnes i denne sammenheng er minnesteinene i Falstadsbogen. Her ble en ny minnestein med navnene på jugoslaviske ofre satt opp i 2006 ved siden av den gamle minnesteinen fra 1963.

Vi er enige i at det ikke gjøres vesentlige endringer i beplantingen på de to krigskirkegårdene.

5. Oppdatering av minneplater i Midt- og Sør-Norge

Opprettelse og vedlikehold av gravmonumenter og minnesmerker over døde sovjetiske krigsfanger over hele landet har vært og er fremdeles tydelig avhengig av lokale initiativ. Flere steder i landet ser vi at det lokale engasjementet er viktig for å ivareta og vedlikeholde minnet om de sovjetiske ofrene. Et eksempel i denne sammenheng er det engasjementet til Fåberg og Lillehammer Historielag og deres arbeid for å merke gravene på Jørstadmoen sovjetiske krigskirkegård. På bakgrunn av dette og andre lokale engasjement mener vi det er viktig at departementet tar opp til drøfting hva som bør gjøres med hensyn til en eventuell ny merking av gravstedene i Midt- og Sør-Norge.

Gjennom prosjektet "Krigsgraver søker navn" er det identifisert nye navn på sovjetiske gravlagte i Midt- og Sør-Norge. Falstadsenteret mener det er nødvendig med en oppdatering av gamle minneplater og gravstøtter der det er identifisert nye navn på sovjetiske ofre i Midt- og Sør-Norge. Der det er mulig bør nye navn tilføyes på minneplater eller gravstøtter. På de stedene der det er mulig mener vi det bør settes opp nye minneplater. Det bør også gjennomføres en merking eller eventuelt vedlikehold av steder der det tidligere har vært gravsted og gravene er blitt flyttet til samlekirkegårder som for eksempel Vestre Gravlund i Oslo.

Ekne 01.09.12

Marianne Neerland Soleim
Forsker